

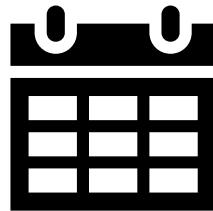
8. Arvutivõrgud

ITI0101 Sissejuhatus Infotehnoloogiasse

Ivo Mürsepp

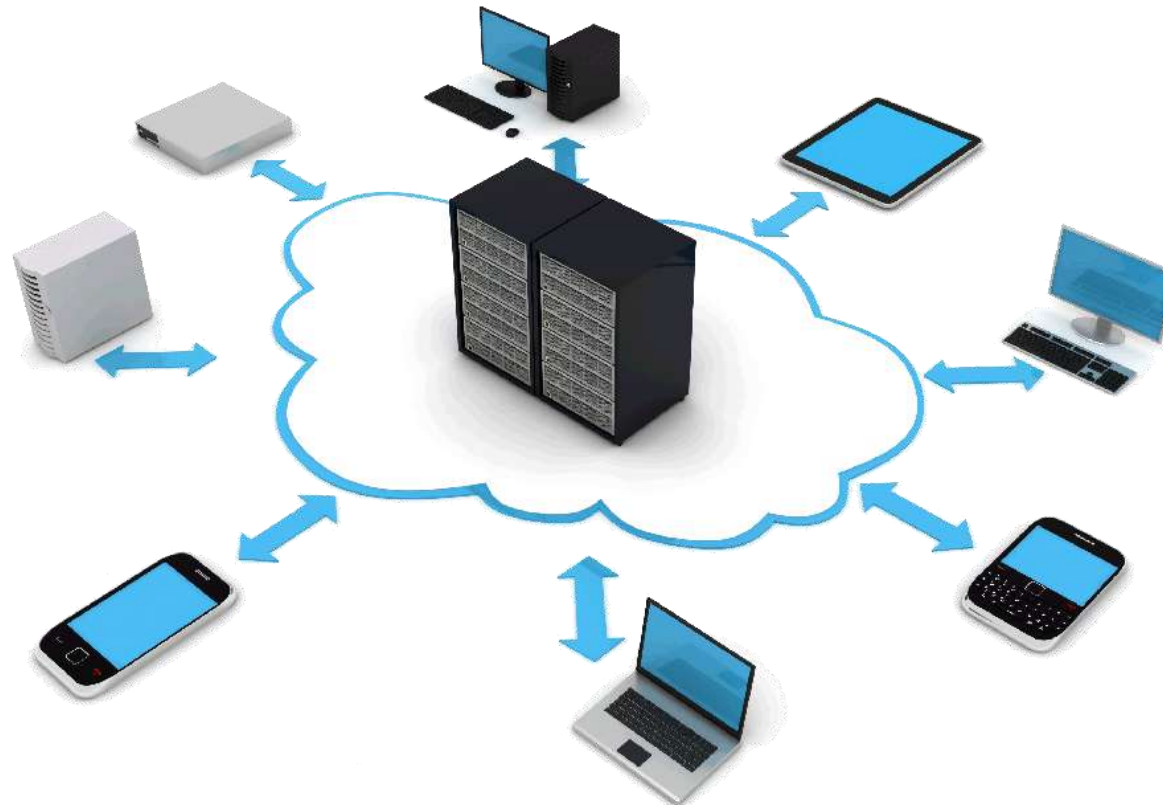
Ülesehitus

- Tegemist on esimese osaga kahest loengust koosnevas plokis. Antud loeng on mõeldud kõikidele aine „ITI0101 – Sissejuhatus infotehnoloogiasse“ kuulajatele.
- Teine osa teemal „Ethernet ja IP protokoll“ toimub aine „IEE1220 – Side“ loenguna teisipäeval 31. oktoobril algusega kell 14:15 ruumis NRG-226 ja on mõeldud eelkõige IACB 17/23 õppekava tudengitele.

Arvutivõrk

- Arvutivõrk on andmevahetuseks omavahel kokku ühendatud (arvutus) seadmete kogum.

Arvutivõrgud - ajaloost

- 11. september 1940 – suhtlus arvutiga üle teletaibi.
- Terminaliühendus arvutiga – 1950'ndad.
- 5. detsember 1968 – ARPANET (neli võrgusõlme)
 - 1981 aastal 213 võrgusõlme;
 - Esimene väljaspool USA-d 1973 (Norra).
- Juuli 1976 – Ethernet.
- September 1981 – IPv4 ja TCP protokollid.
- 1982 – SMTP – e-post.
- Mai 1996 – [http 1.0](http://www.ietf.org/rfc/rfc1958.txt).
- 2003 – VoIP.

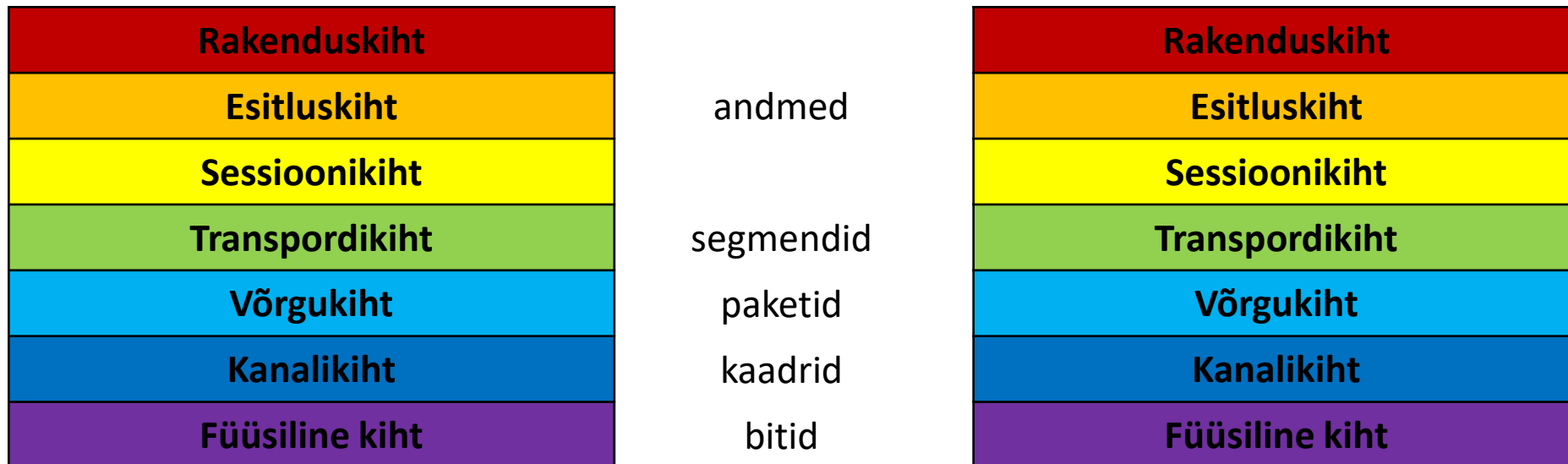
Internet Eestis

- 1990 aastal - UUCP (UNIX-UNIX arvutite ühendamise protokoll) ühendus Tallinna Küberneetika Instituudi ja Soome UNIXi Kasutajate Grupi (FUUG) vahel.
 - Ainult e-post ja uudisgruppide lugemine.
- 26. märts 1992 – Esimene internetiühendus
 - Üle satelliidi Tallinna ja Stockholmi vahel – 64 kbitt/s.
- Esimene teenusepakkuja EsData 1994 aastal
 - Koduinterneti ühenduskiirused kuni 128 kbitt/s. 😊

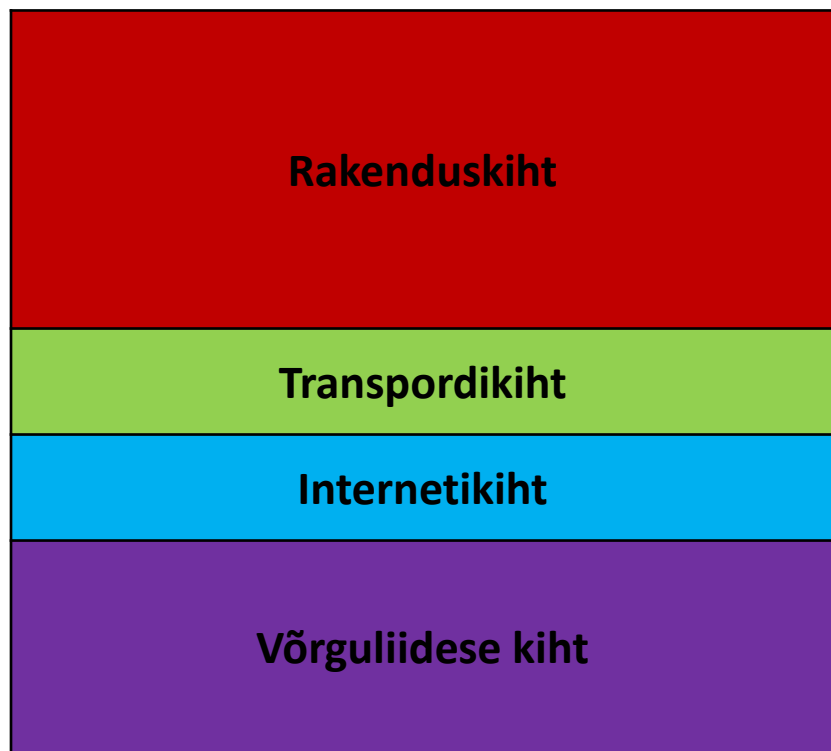

ISO-OSI mudel

- *International Standards Organization*
- *Open Systems Interconnection*

TCP/IP mudel

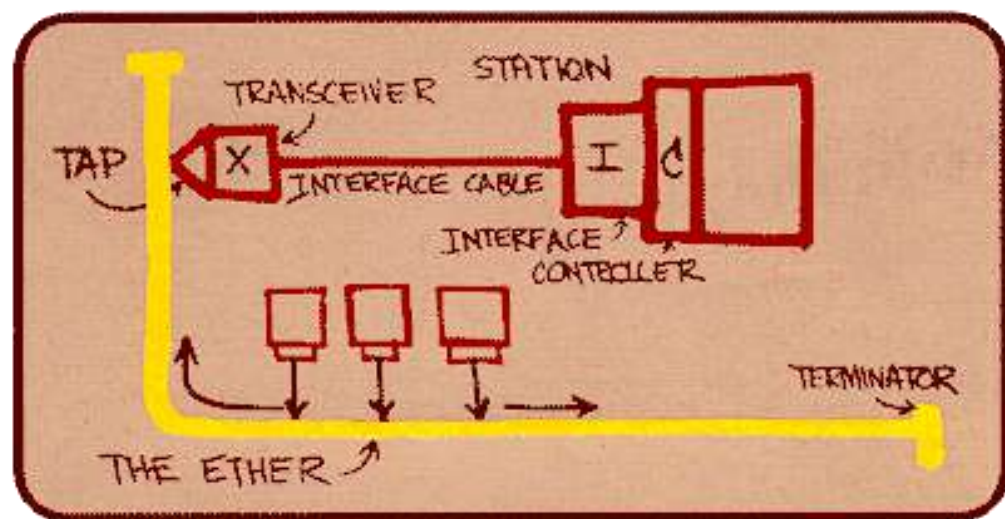
- Keerukam süsteem jaotatud lihtsamateks osadeks – kihtideks.
- Alumine kiht pakub ülemisele teenuseid.
- Andmeühik PDU (*Protocol Data Unit*)
 - Kanalikihi **kaader**;
 - Võrgukihi pakett (**datagramm**);
 - Transpordikihi segment (või samuti **datagramm**).
- Teenuse juurdepääsupunkt SAP (*Service Access Point*).
 - Kanalikihi LSAP;
 - Transpordikihi **port**.

Ethernet

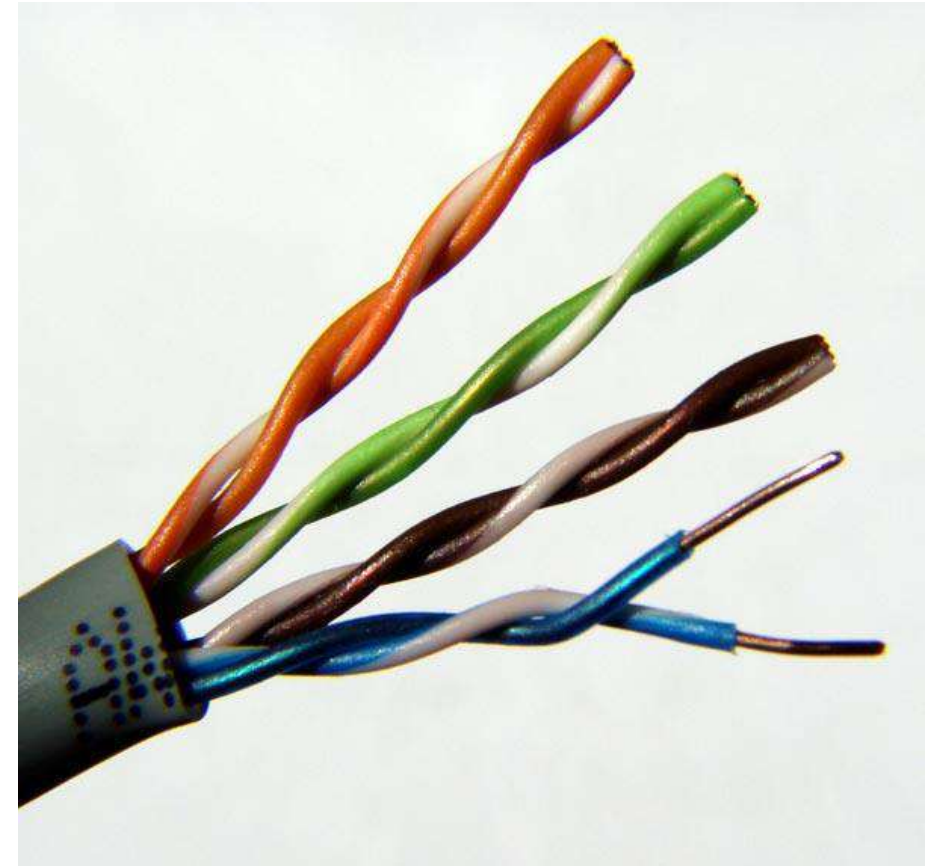
Ajalugu

10BASE5 Robert M. Metcalfe

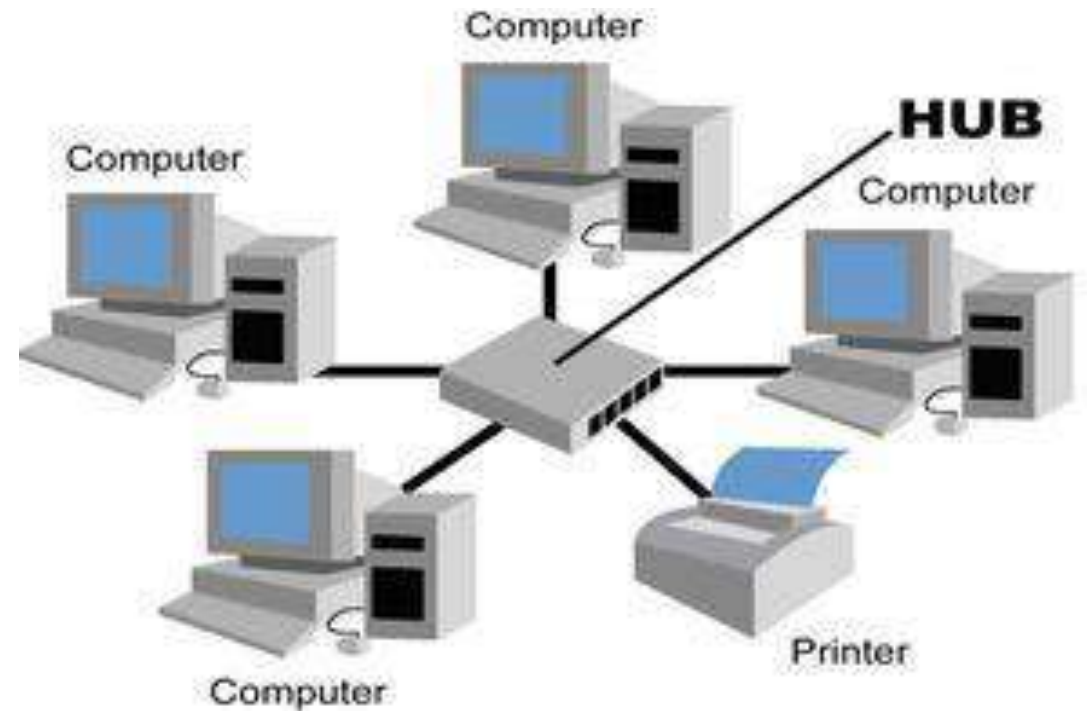
Füüsiline kiht - Ethernet

- Meediumiks keerdpaar:
 - UTP, STP;
 - Cat 5e, Cat 6.
- 8P8C (RJ45) pistik
- Kaabli maksimaalne pikkus
 - 100m (10BASE-T, 100BASE-TX).

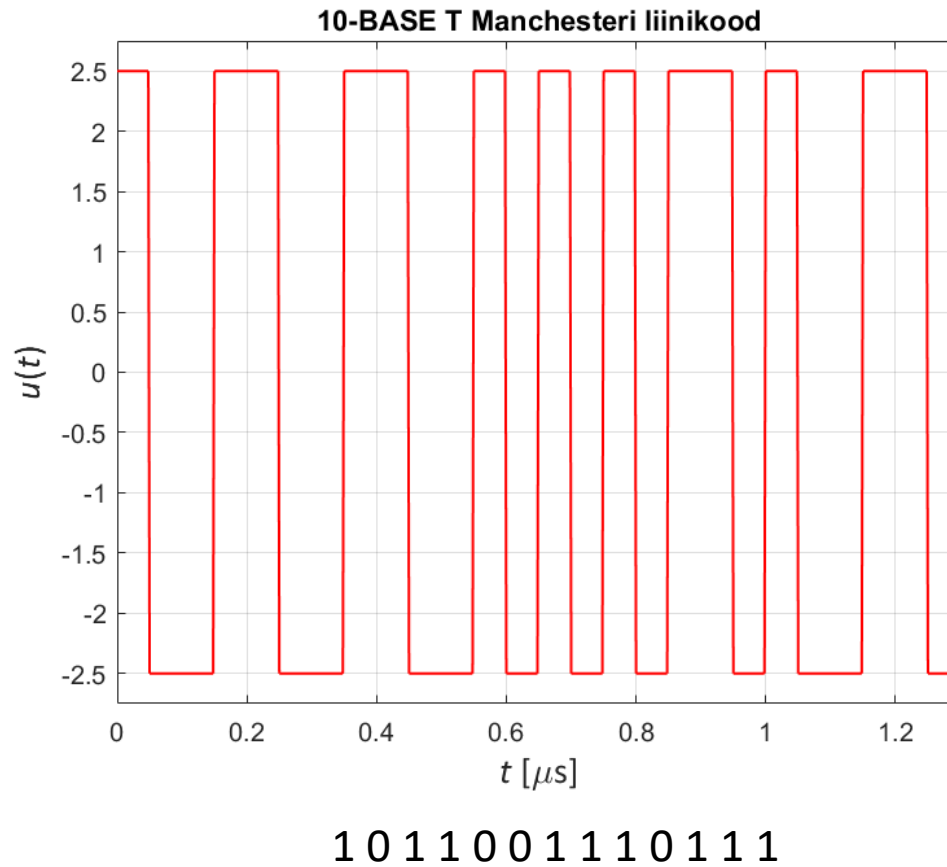

Füüsiline kiht - Ethernet

- Topoloogia – tähtvõrk
 - Jaotur (*hub*);
 - Kommutaator (*switch*).
- Liinikoodid
 - Manchester (PE *Phase Encoding*);
 - 4B5B;
 - NRZI.
- Pinged
 - 10BASE-T: -2,5 ja 2,5 V;
 - 100BASE-TX: -1, 0 ja 1V.

Manchesteri kood

IEEE 802.3 Etherneti kaader

Sihtkoha MAC aadress 6 B	Saatja MAC aadress 6 B	Tüüp 2 B	Kasutaja (kõrgema kihi) andmed 46 ... 1500 B	FCS 4 B
-----------------------------	---------------------------	-------------	---	------------

- Kaadri esimeseks väljaks on sihtkoha MAC aadress.
- Järgneb saatja MAC aadress, mis on vajalik võimaliku vastuse saatmiseks.
- Kaadri lõpus olev kontrollkood FCS (*Frame Check Sum*) võimaldab ülekandel tekkinud vigu tuvastada.

MAC aadress

- Füüsiline aadress – seotud konkreetse riistvaraga.
- 48 bitine (kuus baiti ehk **oktetti**)
- Esitlusviisid:

01-23-45-67-89-AB

01:23:45:67:89:AB

0123.4567.89AB

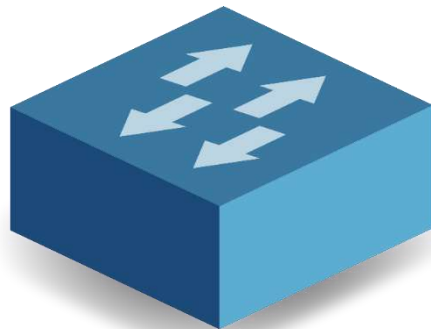
```
C:\>getmac

Physical Address      Transport Name
=====
00-09-0F-FE-00-01    Media disconnected
Disabled             Disconnected
Disabled             Disconnected
00-15-5D-84-36-44    \Device\Tcpip_{D24E83EF-2288-466D-91B5-47E2F6AF69E0}
B4-B6-86-1F-44-E5    \Device\Tcpip_{51E5C0C3-A75A-4233-8D85-FD07B8C0F3B4}
00-1C-BF-FE-35-6C    Media disconnected
00-1C-BF-FE-35-70    Media disconnected

C:\>
```

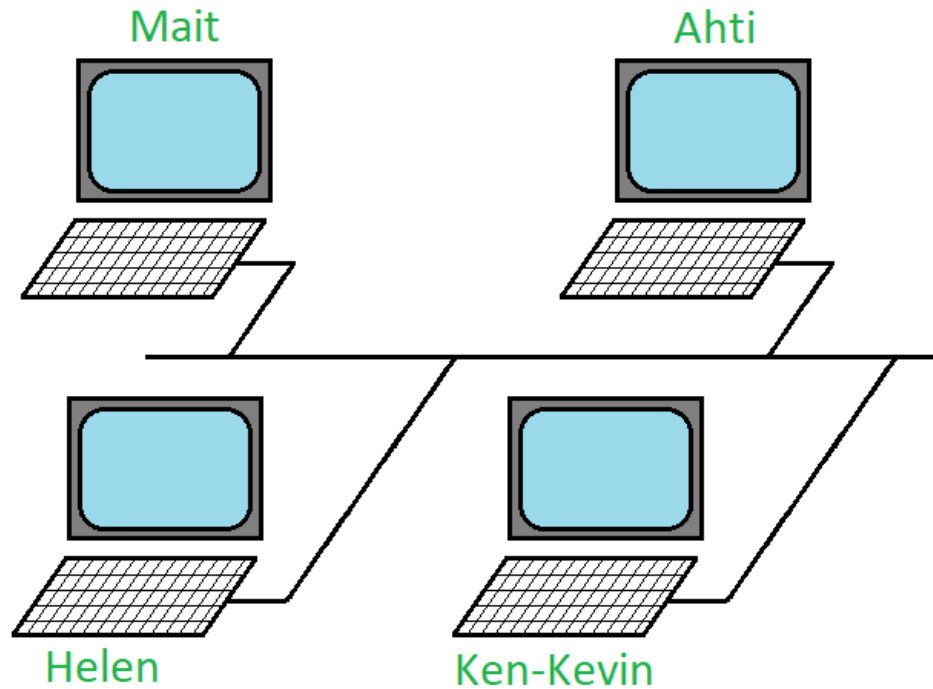
Kommutaator (*switch*)

- Kanalikihi seade
- Eraldab võrgu **põrkedomeenideks** (*collision domain*) ehk **võrgusegmentideks**.
- Suurendab võrgu kasutamise efektiivsust.
- Võimaldab võrgu laiendamist.
- Suurendab võrgu töökindlust.

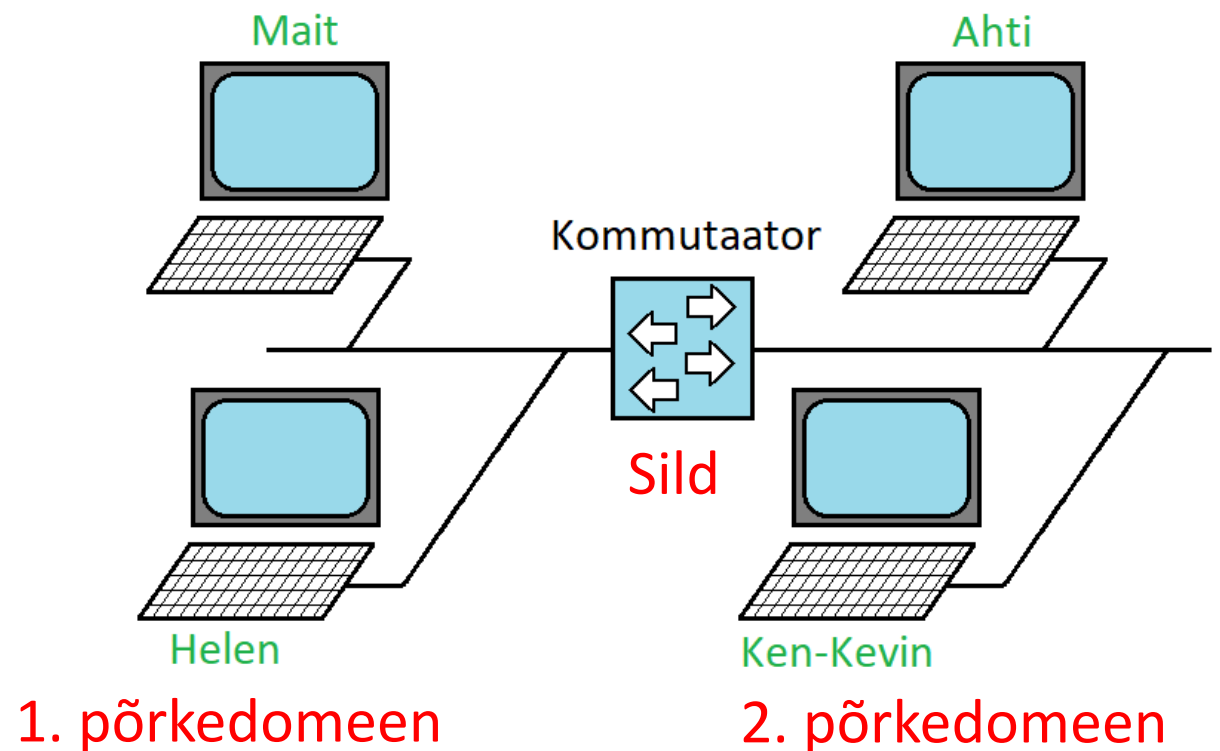

Võrgusegmendid

Üks segment

Kaks segmenti

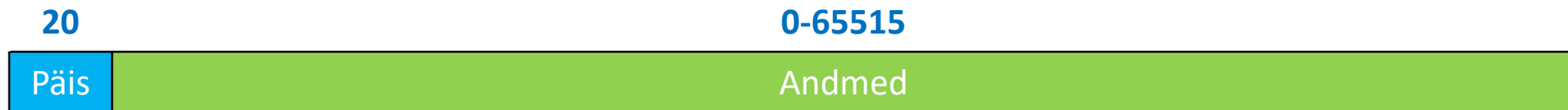

Internetikiht

Internetikiht

- Andmete kohale toimetamine suvalisse võrgusõlme.
- Pakettkommutatatsioon (ühenduseta kanal).
- „Loll võrk“
- Internetikihi andmekogumit (PDU) nimetatakse paketiks (datagrammiks)
- IPv4 pakett:

IPv4 paketi päis

	okt	0								1								2								3							
okt	bitt	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
0	0	Version				IHL				DSCP				ECN		Kogupikkus																	
4	32	Identifitseerimine																Lipud		Fragmendi nihe													
8	64	TTL								Protokoll								Päise kontrollsumma															
12	96	Saatja IP aadress																															
16	128	Sihtkoha IP aadress																															
20	160	Valikulised väljad (kui IHL > 5)																															

Võrguaadress

- Võrkude sees ja -vahel andmete kohale toimetamiseks kasutatakse vastavat reeglistiku ehk Interneti Protokoll – IP (*Internet Protocol*).
- Kõikidel võrguseadmetel on lisaks „nimele“ ehk füüsilisele MAC aadressile ka „aadress“ ehk täpsemalt **IP aadress**.
- IP aadressi kirjapilt koosneb neljast, omavahel punktiga eraldatud, arvust vahemikus 0 – 255:

193.40.254.28

- IP aadress jaguneb kaheks pooleks, esimene neist on **võrgu aadress** ja teine **võrgus oleva seadme oma**:

192.168.65.254

Võrgumask

- Seda, milline osa IP aadressist vastab võrgule ja milline võrguseadmele, näitab võrgumask (*subnet mask*).

192.168.65.254

255.255.255.0

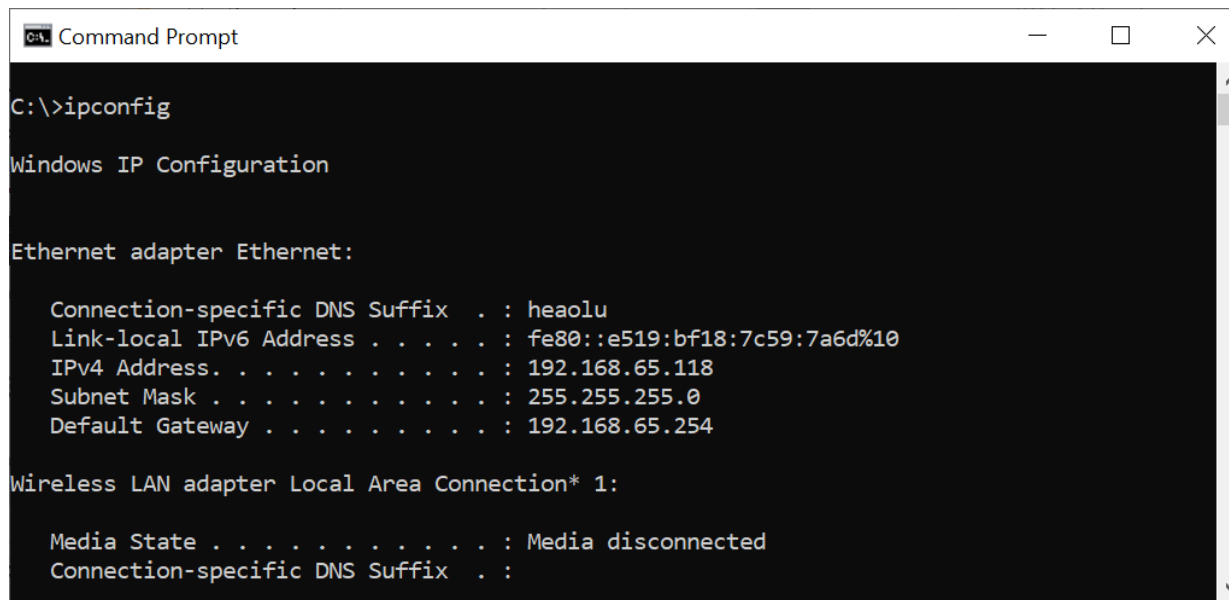
192.168.65.254/24

- Leviaadress (*broadcast*): 255.255.255.255
- Multiedastus (*multicast*): 224.0.0.0 – 239.255.255.255
- Tagasisidestusaadress (*loopback*): 127.0.0.0

Arvuti võrguseaded

- Arvuti võrguseadete vaatamiseks ja seadistamiseks saab kasutada *ipconfig* utiliiti.
- Enamasti kasutatakse automaatset seadistamist DHCP (*Dynamic Host Configuration Protocol*)


```
C:\>ipconfig

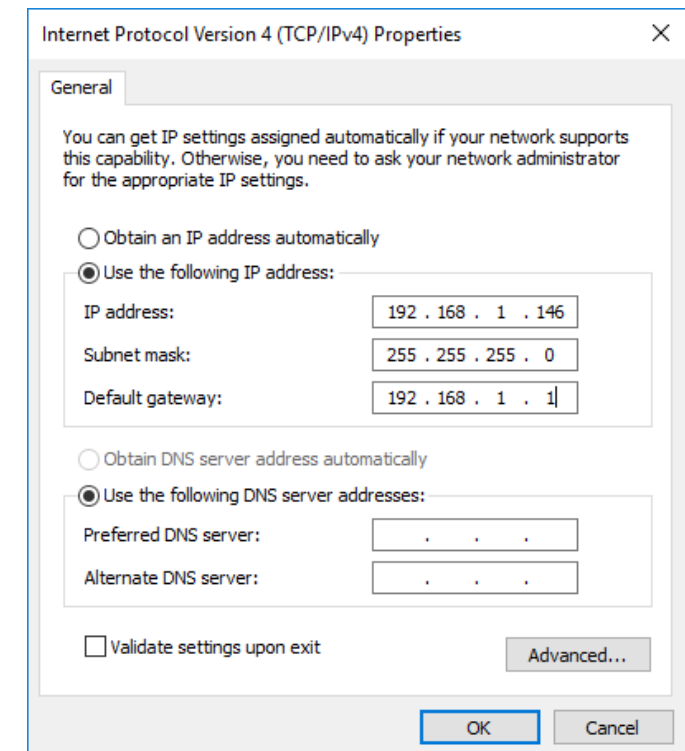
Windows IP Configuration

Ethernet adapter Ethernet:

    Connection-specific DNS Suffix  . : heaolu
    Link-local IPv6 Address . . . . . : fe80::e519:bf18:7c59:7a6d%10
    IPv4 Address. . . . . : 192.168.65.118
    Subnet Mask . . . . . : 255.255.255.0
    Default Gateway . . . . . : 192.168.65.254

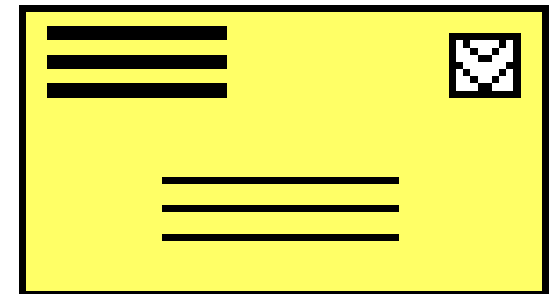
Wireless LAN adapter Local Area Connection* 1:

    Media State . . . . . : Media disconnected
    Connection-specific DNS Suffix  . :
```


IP aadresside hulk

- Võimalike IPv4 aadresse on kokku 2^{32} ehk ligikaudu 4,3 miljardit mida on juba ammu ajast ilmselgelt liiga vähe.
- Võimalike lahenduste seas on olemasolevate aadresside „taaskasutus“ privaatvõrkudes või uue, suurema aadressiruumiga, IP protokoli IPv6 kasutusele võtmine.
- IPv6 aadress: 128 bitti esitatakse kuueteiskümneandrina:
 - 2001:0db8:85a3:0000:0000:8a2e:0370:7334
 - 2001:db8:85a3:0:0:8a2e:370:7334
 - 2001:db8:85a3::8a2e:370:7334

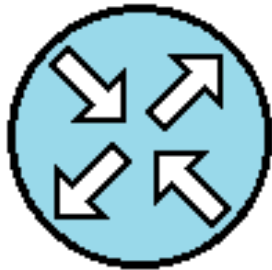
Privaatvõrk

Esimene aadress	Viimane aadress	Marsruutimisprefiks (CIDR)
10.0.0.0	10.255.255.255	/8
172.16.0.0	172.31.255.255	/12
192.168.0.0	192.168.255.255	/16

- Mitmes erinevas kohtvõrgus võib kasutada samu aadressivahemike.
- Suhtlemiseks läbi interneti on vajalik kohtvõrgu aadressid teisendada unikaalseks IP aadressiks ja vastupidi.
- Sellega tegeleb NAT (*Network Address Translator*) protokoll.

Võrkude võrk

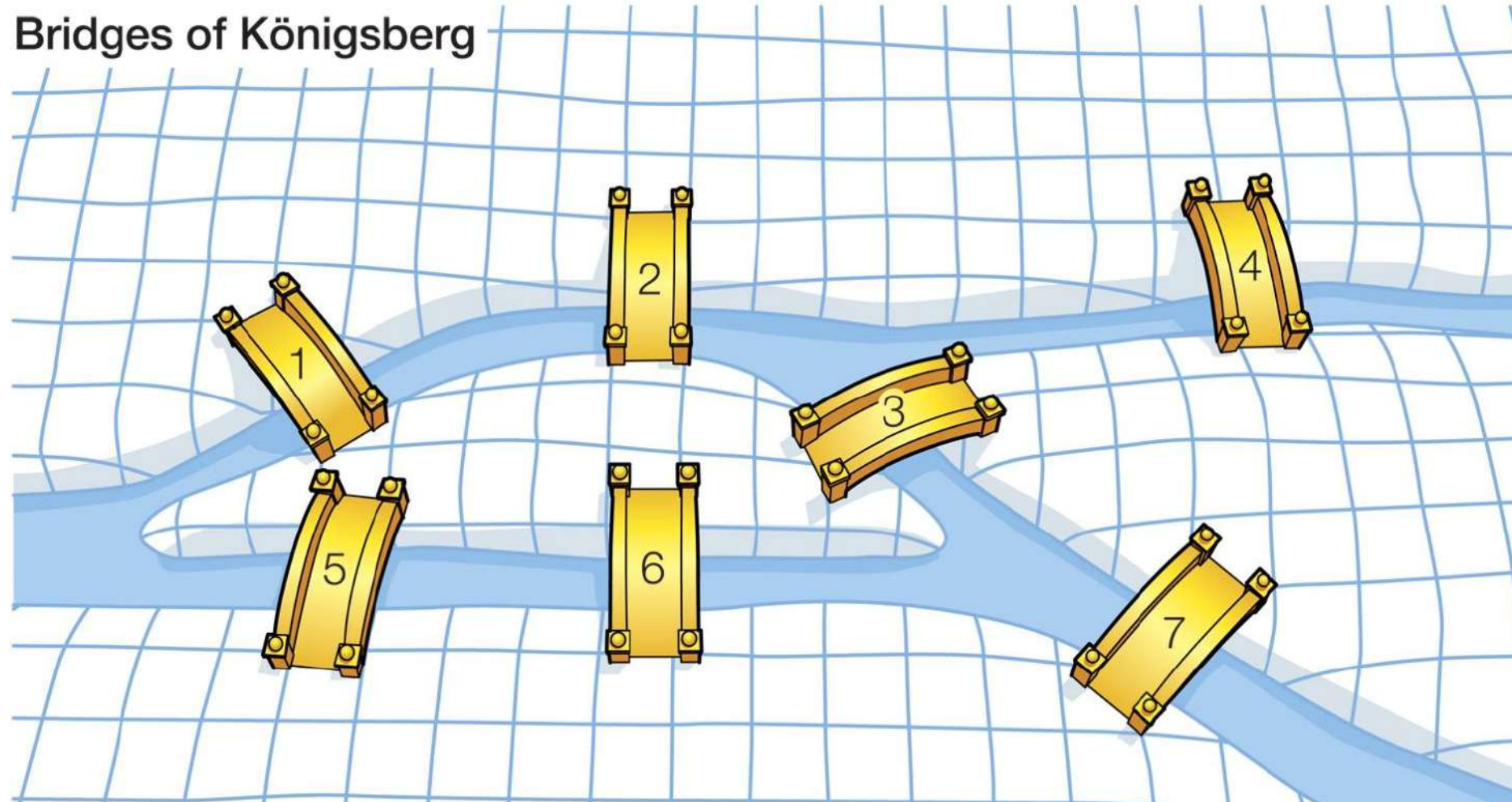
- Töökoha, kodu või kooli arvutivõrku nimetatakse kohtvõrguks ehk LAN'iks (*Local Area Network*).
- Selleks, et võimaldada andmevahetust erinevate võrkude vahel ühendatakse need omavahel kokku.
- Kahte või enam kokku ühendatud arvutivõrku nimetatakse **internetiks** - väikese tähega.
- Seadet, millega arvutivõrke omavahel kokku ühendatakse nimetatakse **marsruuteriks** või lühidalt lihtsalt **ruuteriks**.

Marsruutimine

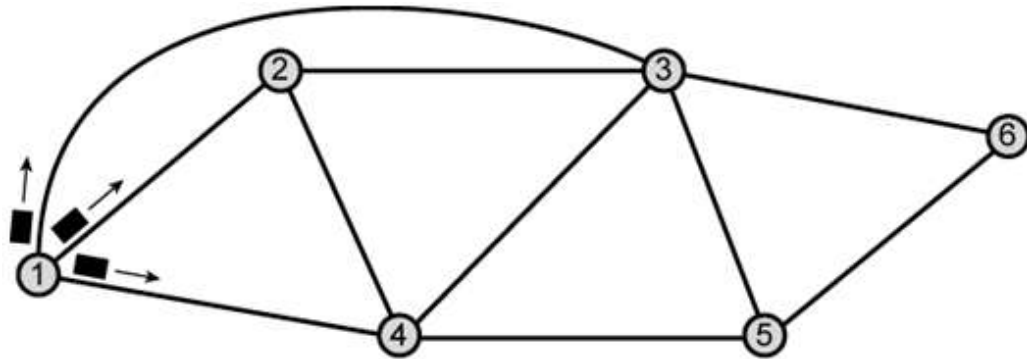

Königsbergi sildade probleem

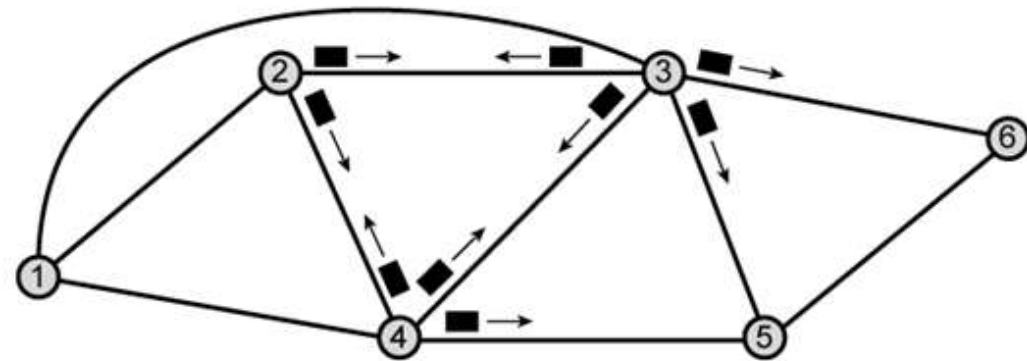

Joonis: http://4.bp.blogspot.com/-La657trr_Z8/UQeTx6rdPUI/AAAAAAAAaws/OihrwfWyxK4/s1600/bridges-of-konigsberg.jpg

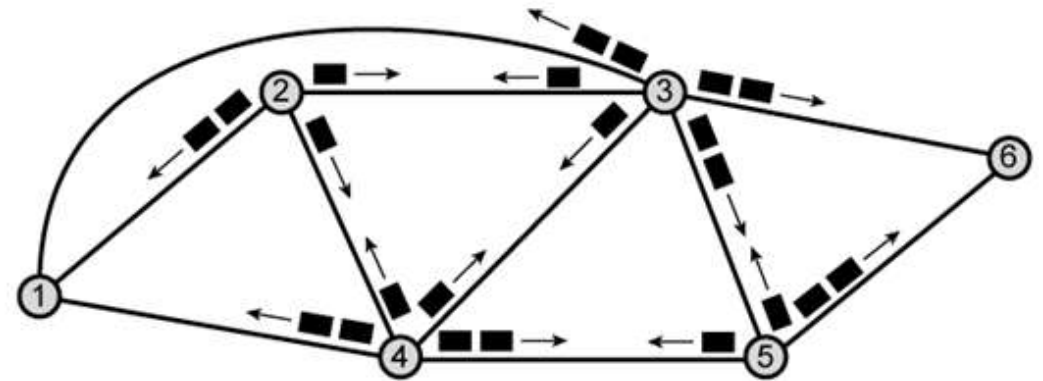
Marsruutimine

(a) Esimene hüpe

(b) Teine hüpe

(c) Kolmas hüpe

Vähima Kulu Algoritm (*Least Cost Algorithm*)

Marsruutimistabel

```
C:\>route print -4

=====
Interface List
10...b4 b6 86 1f 44 e5 .....Intel(R) Ethernet Connection (4) I219-V
26...00 1c bf fe 35 6d .....Microsoft Wi-Fi Direct Virtual Adapter
23...02 1c bf fe 35 6c .....Microsoft Wi-Fi Direct Virtual Adapter #2
15...00 09 0f fe 00 01 .....Fortinet Virtual Ethernet Adapter (NDIS 6.30)
9...00 1c bf fe 35 70 .....Bluetooth Device (Personal Area Network)
20...00 1c bf fe 35 6c .....Intel(R) Dual Band Wireless-AC 8265
1.....Software Loopback Interface 1
6...00 00 00 00 00 00 e0 Microsoft IP-HTTPS Platform Adapter
27...00 15 5d 69 6f dc .....Hyper-V Virtual Ethernet Adapter
=====

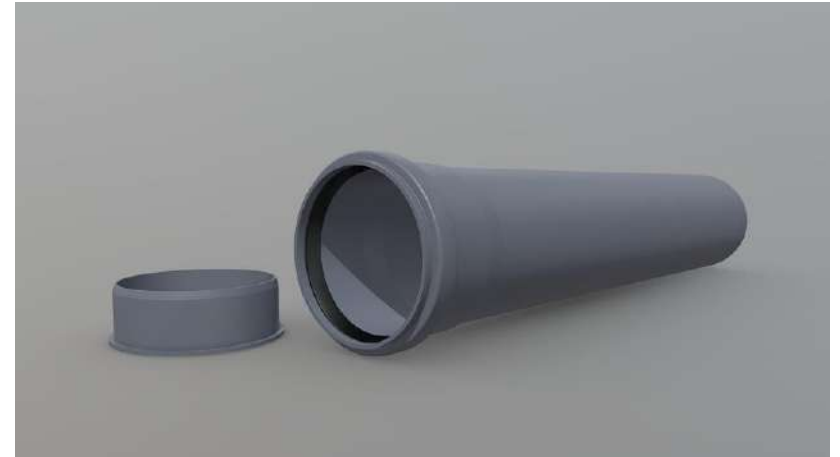
IPv4 Route Table
=====
Active Routes:
Network Destination        Netmask          Gateway          Interface        Metric
0.0.0.0                    0.0.0.0          192.168.65.254   192.168.65.118    25
127.0.0.0                  255.0.0.0        On-link          127.0.0.1         331
127.0.0.1                  255.255.255.255  On-link          127.0.0.1         331
127.255.255.255            255.255.255.255  On-link          127.0.0.1         331
172.17.253.32              255.255.255.240  On-link          172.17.253.33     5256
172.17.253.33              255.255.255.255  On-link          172.17.253.33     5256
172.17.253.47              255.255.255.255  On-link          172.17.253.33     5256
192.168.65.0                255.255.255.0    On-link          192.168.65.118    281
192.168.65.118             255.255.255.255  On-link          192.168.65.118    281
192.168.65.255             255.255.255.255  On-link          192.168.65.118    281
224.0.0.0                  240.0.0.0        On-link          127.0.0.1         331
224.0.0.0                  240.0.0.0        On-link          192.168.65.118    281
224.0.0.0                  240.0.0.0        On-link          172.17.253.33     5256
255.255.255.255            255.255.255.255  On-link          127.0.0.1         331
255.255.255.255            255.255.255.255  On-link          192.168.65.118    281
255.255.255.255            255.255.255.255  On-link          172.17.253.33     5256
=====
Persistent Routes:
None
```

Transpordikiht

Transpordikihi funktsioonid

- Ühendusele orienteeritud side. Virtuaalne otsekanal („toru“) alg- ja sihtpunkti vahel. Sõltumatus alumiste kihtide ülesehitusest ja protokollistikust.
- Segmentide õige järjekorra tagamine.
- Ühenduse usaldusväärsuse tagamine:
 - Segmendi kontrollsumma;
 - Kinnitused ACK ja NACK;
 - Vigaste/puuduvate andmete uuesti saatmine: ARQ.
- Vookontroll;
- Võrgu ülekoormuse (*Congestion*) vältimine;
- Rakenduskihi andmete multipleksimine (ISO-OSI sessioonikiht).

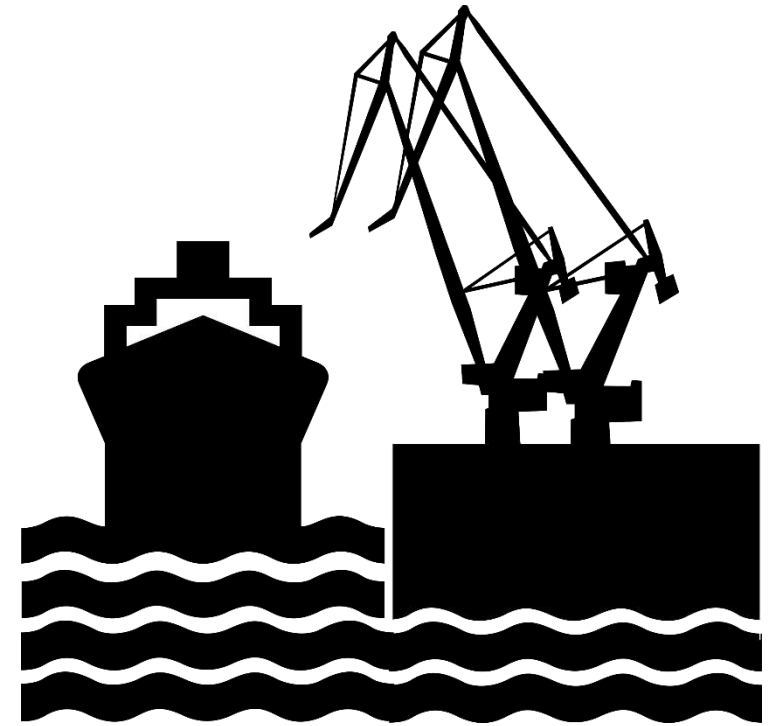
Usaldusväärse võrguühenduse korral

- Ühendus kohtvõrgus tagab andmete praktiliselt kaovaba kohaletoimetamise.
- Adresseerimine
 - Pordi number + IP aadress = sokkel (*socket*).
- Multipleksimine
 - Pordid.
- Vookontroll
 - Libisev aken (SN, AN, W).
- Ühenduse loomine ja lõpetamine
 - (SYN, ISN).

Port

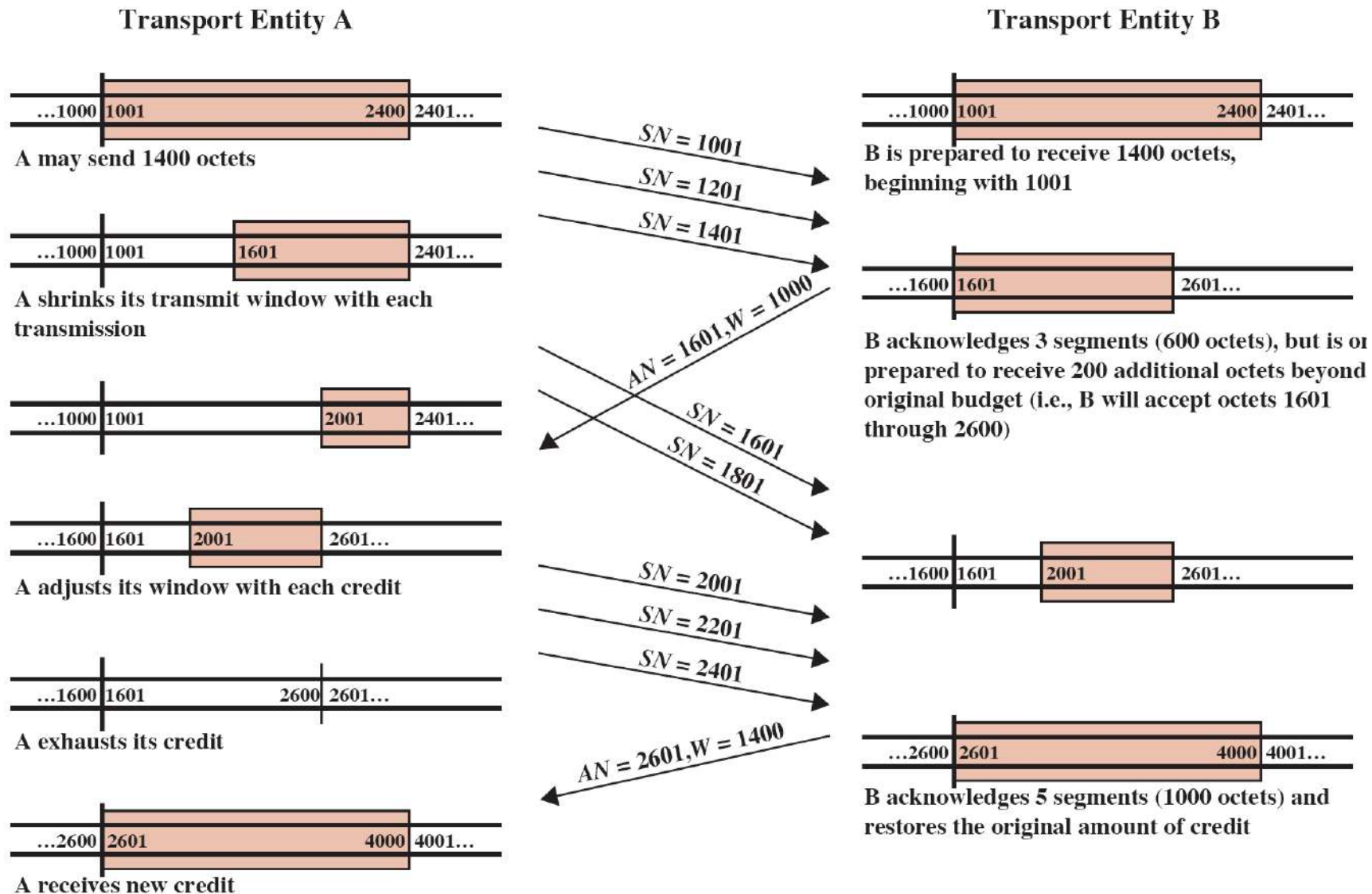
- Pordid jagunevad kolme gruppi:
 - Üldtuntud pordid: 0-1023
 - Telnet 23
 - SMTP 25
 - FTP 20
 - HTTP 80
 - Registreeritud pordid: 1024-49151
 - Cisco HSRp 1985
 - Dünaamilised (privaatsed) pordid: 49152 - 65535

TCP segmendi päis

	okt	0								1								2								3							
okt	bitt	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
0	0	Allika port															Sihtkoha port																
4	32	Järjekorranumber <i>SN</i>																															
8	64	Kinnituse (ACK) number <i>AN</i>																															
12	96	Päise pikkus				0 0 0			N S	C W R	E C E	U R G	A C K	P S H	R S T	S Y N	F I N	Akna suurus <i>W</i>															
16	128	Kontrollsumma															URG viit																
20	160	Valikulised väljad (kui Päise pikkus > 5)																															

TCP krediidi jaotuse süsteem

http-ethereal-trace-3 [Wireshark 1.6.0 (SVN Rev 37592 from /trunk-1.6)]

File Edit View Go Capture Analyze Statistics Telephony Tools Internals Help

Filter: Expression... Clear Apply

No.	Time	Source	Destination	Protocol	Length	Info
1	0.000000	192.168.1.102	192.168.1.104	SNMP	92	get-request 1.3.6.1.4.1.11.2.3.9.4.2.1.2.
2	0.017277	192.168.1.104	192.168.1.102	SNMP	93	get-response 1.3.6.1.4.1.11.2.3.9.4.2.1.2.
3	3.017716	192.168.1.102	192.168.1.104	SNMP	92	get-request 1.3.6.1.4.1.11.2.3.9.4.2.1.2.
4	3.034929	192.168.1.104	192.168.1.102	SNMP	93	get-response 1.3.6.1.4.1.11.2.3.9.4.2.1.2.
5	4.602642	192.168.1.102	128.119.245.12	TCP	62	4272 > http [SYN] Seq=0 win=64240 Len=0 M
6	4.623285	128.119.245.12	192.168.1.102	TCP	62	http > 4272 [SYN, ACK] Seq=0 Ack=1 win=58
7	4.623313	192.168.1.102	128.119.245.12	TCP	54	4272 > http [ACK] Seq=1 Ack=1 win=64240 L
8	4.623732	192.168.1.102	128.119.245.12	HTTP	555	GET /ethereal-labs/lab2-3.html HTTP/1.1
9	4.652711	128.119.245.12	192.168.1.102	TCP	60	http > 4272 [ACK] Seq=1 Ack=502 win=6432
10	4.657569	128.119.245.12	192.168.1.102	TCP	1514	[TCP segment of a reassembled PDU]
11	4.658792	128.119.245.12	192.168.1.102	TCP	1514	[TCP segment of a reassembled PDU]
12	4.658828	192.168.1.102	128.119.245.12	TCP	54	4272 > http [ACK] Seq=502 Ack=2921 win=64
13	4.680438	128.119.245.12	192.168.1.102	TCP	1514	[TCP segment of a reassembled PDU]
14	4.680920	128.119.245.12	192.168.1.102	HTTP	490	HTTP/1.1 200 OK (text/html)
15	4.680948	192.168.1.102	128.119.245.12	TCP	54	4272 > http [ACK] Seq=502 Ack=4817 win=64
16	4.882051	192.168.1.100	192.168.1.255	BROWSER	243	Host Announcement JULIE-ZJE0Q5XPY, workst
17	6.034469	192.168.1.102	192.168.1.104	SNMP	92	get-request 1.3.6.1.4.1.11.2.3.9.4.2.1.2.
18	6.051367	192.168.1.104	192.168.1.102	SNMP	93	get-response 1.3.6.1.4.1.11.2.3.9.4.2.1.2.
19	9.051209	192.168.1.102	192.168.1.104	SNMP	92	get-request 1.3.6.1.4.1.11.2.3.9.4.2.1.2.

Frame 14: 490 bytes on wire (3920 bits), 490 bytes captured (3920 bits)

Ethernet II, Src: LinksysG_da:af:73 (00:06:25:da:af:73), Dst: DellComp_4f:36:23 (00:08:74:4f:36:23)

Internet Protocol Version 4, Src: 128.119.245.12 (128.119.245.12), Dst: 192.168.1.102 (192.168.1.102)

Transmission Control Protocol, Src Port: http (80), Dst Port: 4272 (4272), Seq: 4381, Ack: 502, Len: 436

[4 Reassembled TCP Segments (4816 bytes): #10(1460), #11(1460), #13(1460), #14(436)]

Hypertext Transfer Protocol

Line-based text data: text/html

```

0000  00 08 74 4f 36 23 00 06 25 da af 73 08 00 45 00  ..t06#.. %.s..E.
0010  01 dc 21 71 40 00 37 06 e9 18 80 77 f5 0c c0 a8  ..!q@.7. ...w....
0020  01 66 00 50 10 b0 85 b2 bb 80 fb 98 e0 df 50 18  .f.P.... .....P.
0030  19 20 25 ab 00 00 3e 3c 68 33 3e 41 6d 65 6e 64  . %....< h3>Amend
0040  6d 65 6e 74 20 49 58 3c 2f 68 33 3e 3c 2f 73 74  ment IX< /h3></st
0050  72 6f 6e 67 3e 3c 2f 61 3e 0a 0a 3c 70 3e 3c 2f  rong></a >...<p></
0060  70 3e 3c 70 3e 54 68 65 20 65 6e 75 6d 65 72 61  p><p>The enumera
0070  74 69 6f 6e 20 69 6e 20 74 68 65 20 43 6f 6e 73  tion in the Cons
0080  74 69 74 75 74 69 6f 6e 7c 20 6f 66 20 63 65 72  titution . of cer

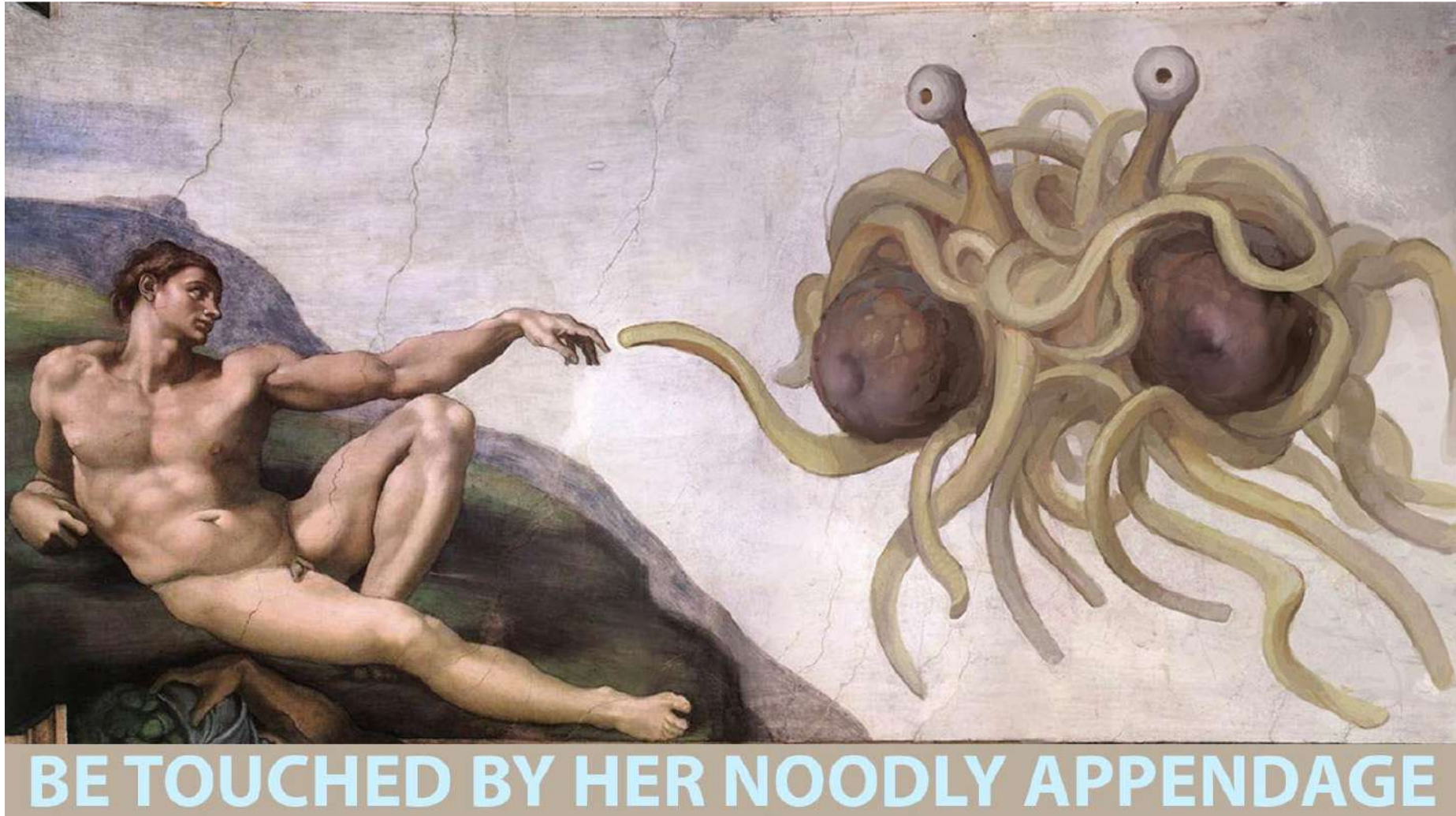
```

Frame (490 bytes) Reassembled TCP (4816 bytes)

File: "C:\Users\farrokh\Documents\Thesis\T... Packets: 19 Displayed: 19 Marked: 0 Load time: 0:00.001 Profile: Default

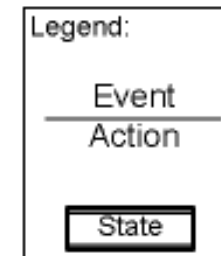
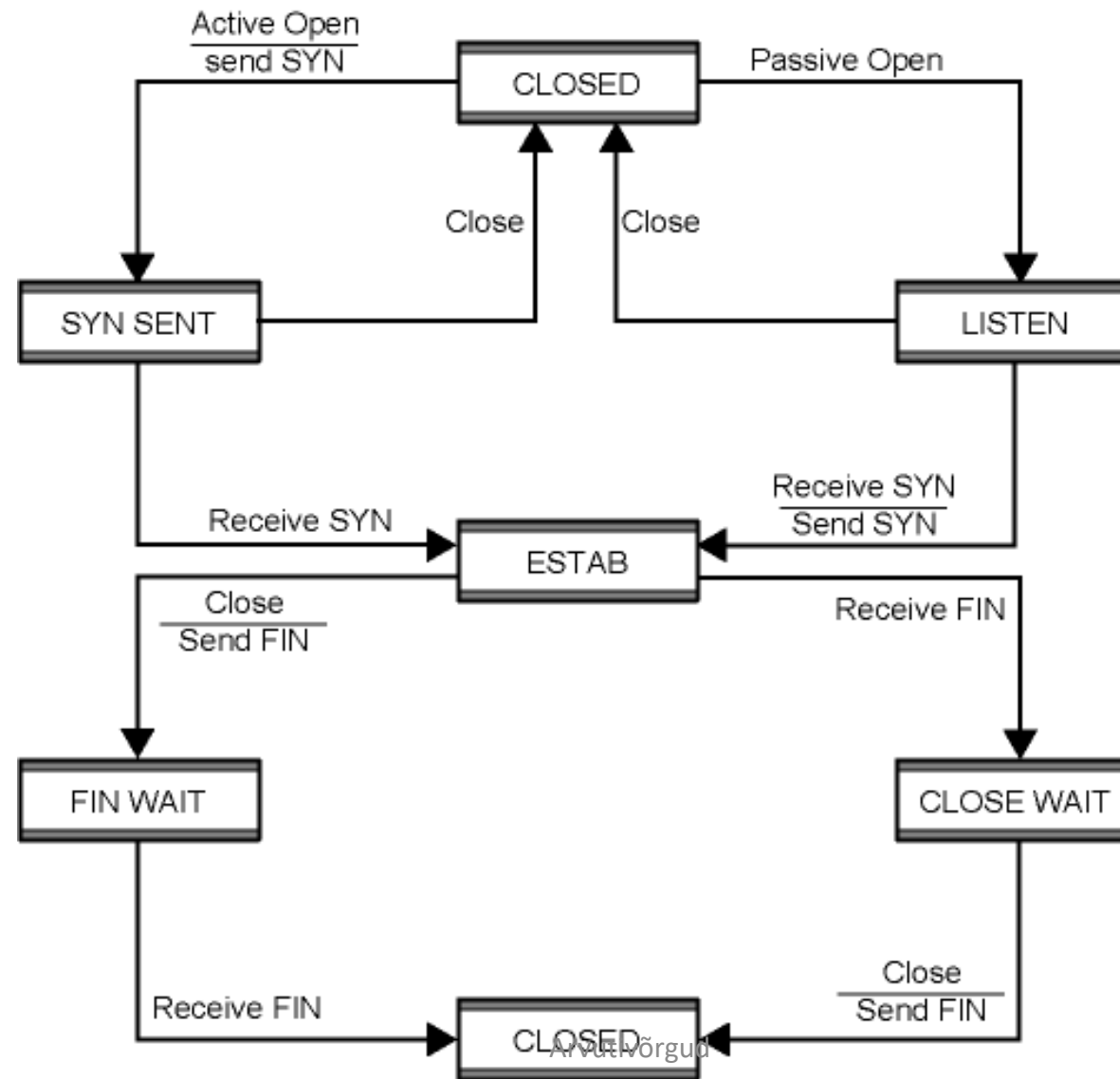
Joonis:
https://www.ida.liu.se/~TDTS04/labs/2013/Wireshark_HTTP/default.html

Lõplik olekumasin (*FSM*)

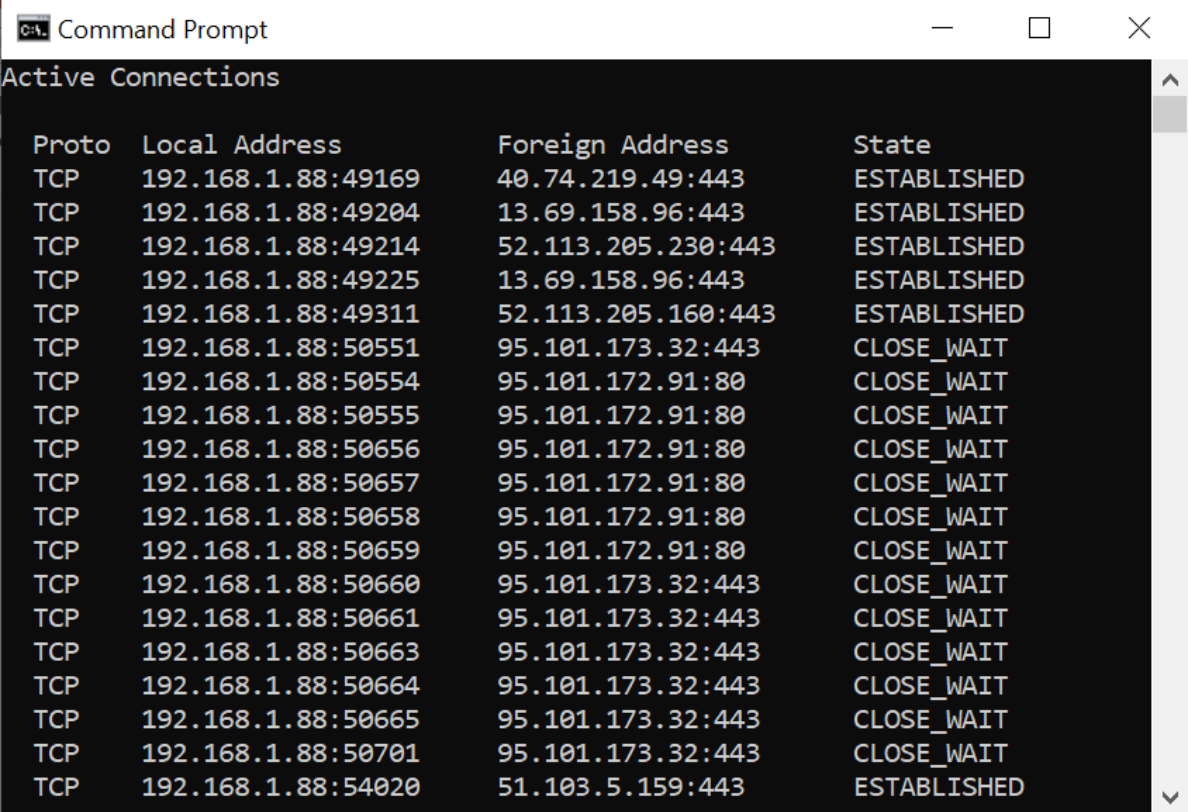
BE TOUCHED BY HER NOODLY APPENDAGE

Lihtne TCP olekumasin

Ühenduste vaatamine

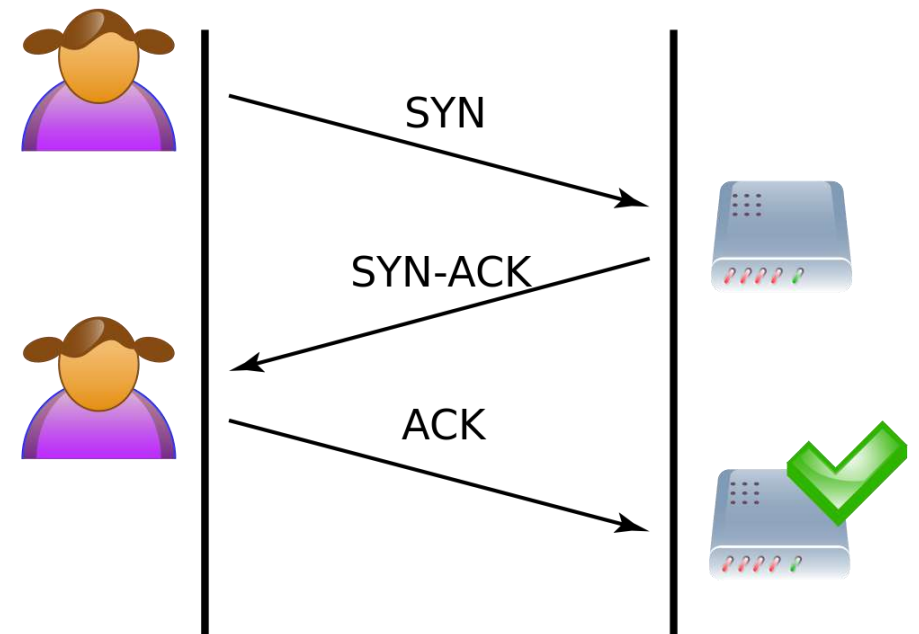
- Aktiivsete ühenduste vaatamiseks saab kasutada netstat utiliiti: *netstat -n*

Proto	Local Address	Foreign Address	State
TCP	192.168.1.88:49169	40.74.219.49:443	ESTABLISHED
TCP	192.168.1.88:49204	13.69.158.96:443	ESTABLISHED
TCP	192.168.1.88:49214	52.113.205.230:443	ESTABLISHED
TCP	192.168.1.88:49225	13.69.158.96:443	ESTABLISHED
TCP	192.168.1.88:49311	52.113.205.160:443	ESTABLISHED
TCP	192.168.1.88:50551	95.101.173.32:443	CLOSE_WAIT
TCP	192.168.1.88:50554	95.101.172.91:80	CLOSE_WAIT
TCP	192.168.1.88:50555	95.101.172.91:80	CLOSE_WAIT
TCP	192.168.1.88:50656	95.101.172.91:80	CLOSE_WAIT
TCP	192.168.1.88:50657	95.101.172.91:80	CLOSE_WAIT
TCP	192.168.1.88:50658	95.101.172.91:80	CLOSE_WAIT
TCP	192.168.1.88:50659	95.101.172.91:80	CLOSE_WAIT
TCP	192.168.1.88:50660	95.101.173.32:443	CLOSE_WAIT
TCP	192.168.1.88:50661	95.101.173.32:443	CLOSE_WAIT
TCP	192.168.1.88:50663	95.101.173.32:443	CLOSE_WAIT
TCP	192.168.1.88:50664	95.101.173.32:443	CLOSE_WAIT
TCP	192.168.1.88:50665	95.101.173.32:443	CLOSE_WAIT
TCP	192.168.1.88:50701	95.101.173.32:443	CLOSE_WAIT
TCP	192.168.1.88:54020	51.103.5.159:443	ESTABLISHED

Ebausaldusväärse võrguühenduse korral

- Segmentide õige järjekorra tagamine
- Retransmissioon
 - Vigane segment;
 - Segment ei jõua kohale;
 - (AN, taimer).
- Duplikaatide tuvastamine.
- Vookontroll.
- Ühenduse loomine ja katkestamine.
- Tõrgetest toibumine.
- Ülekoormuse vältimine.

TCP

"Hi, I'd like to hear a TCP joke."

"Hello, would you like to hear a TCP joke?"

"Yes, I'd like to hear a TCP joke."

"OK, I'll tell you a TCP joke."

"Ok, I will hear a TCP joke."

"Are you ready to hear a TCP joke?"

"Yes, I am ready to hear a TCP joke."

"Ok, I am about to send the TCP joke. It will last 10 seconds, it has two characters, it does not have a setting, it ends with a punchline."

"Ok, I am ready to get your TCP joke that will last 10 seconds, has two characters, does not have an explicit setting, and ends with a punchline."

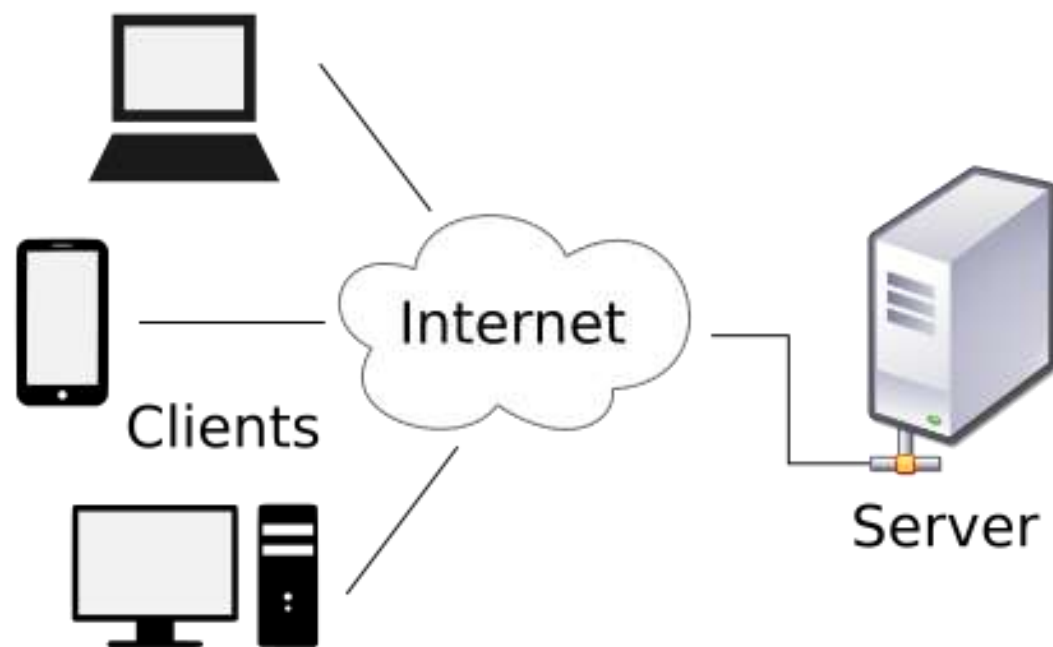
"I'm sorry, your connection has timed out."

...Hello, would you like to hear a TCP joke?"

UDP datagrammi päis

	okt	0								1								2								3							
okt	bitt	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
0	0	Allika port																Sihtkoha port															
4	32	Segmendi pikkus																Kontrollsumma															

Klient-server mudel

Sokkel (*Socket*)

Server

- Sokli loomine
`socket()`
- Sokli sidumine
`bind()`
- Ühenduse ootamine
`listen()`
- Ühenduse aktsepteerimine
`accept()`
- Andmevahetus

Klient

- Sokli loomine
`socket()`
- Ühenduse loomine
`connect()`
- Andmevahetus
`read()`
`write()`
`send()`
`receive()`

Lisalugemist

- W. Stallings. **Data and Computer Communications, International Edition.** Pearson Education Limited. 2014.

